

Преглед на видовия състав и разпространението на земноводните (Amphibia) и влечугите (Reptilia) в Източните Родопи

Боян П. ПЕТРОВ, Павел СТОЕВ, Владимир БЕШКОВ

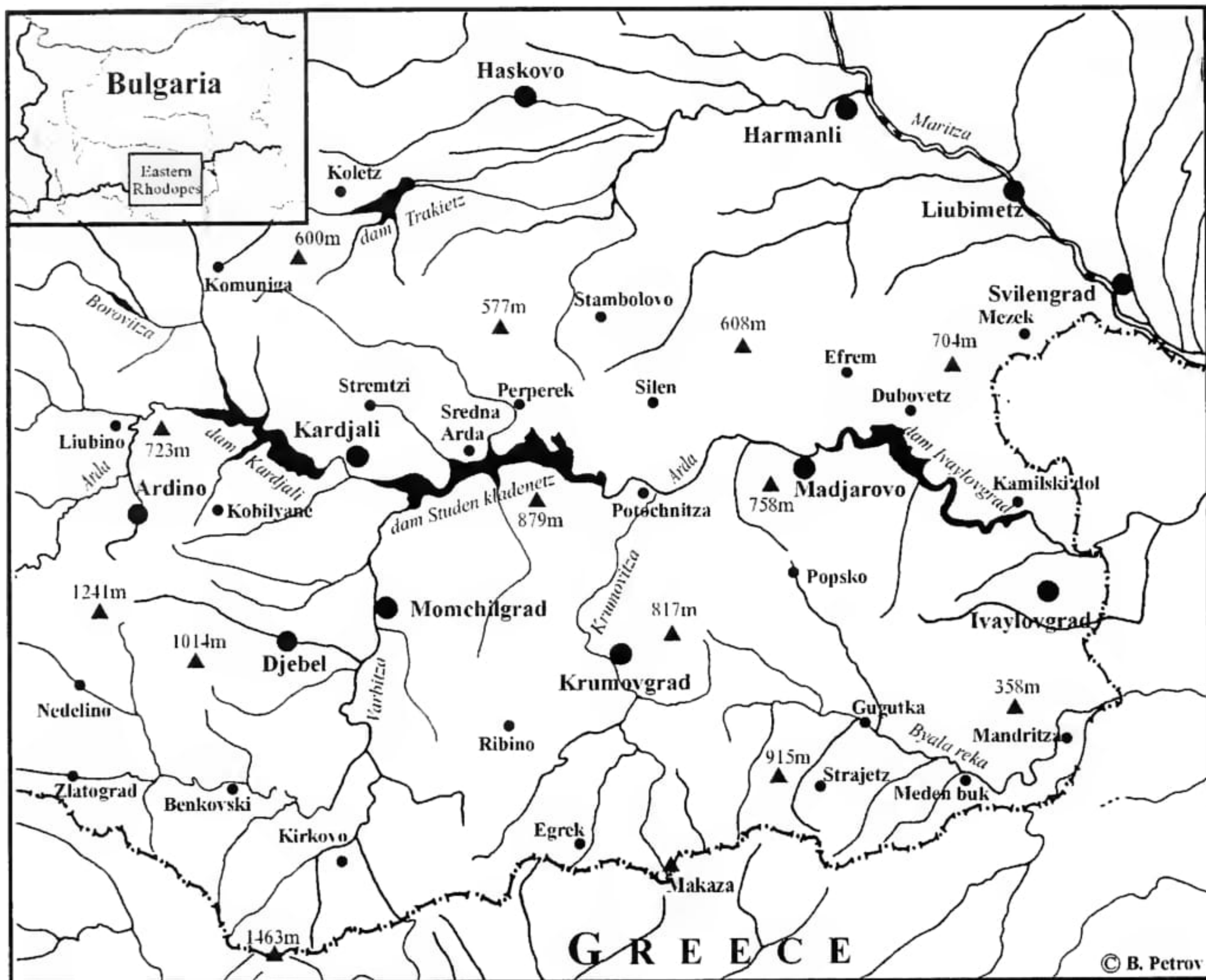
Увод

Досега в българската херпетологична литература няма публикация, която да обобщава данни за видовия състав и разпространението на земноводните и влечугите, обитаващи Източните Родопи. Малкото на брой публикации са резултат от несистемни наблюдения и случайни находки. Данни за херпетофауната на Източните Родопи намираме в работите на БУРЕШ и ЦОНКОВ (1933, 1934, 1941, 1942), MÜLLER (1940), ПАУНОВ (1974), БЕШКОВ (1985, 1986, 1987), ДОБРЕВ (1986), БЛАГОЕВ (1987) и ВЕШКОВ (1997). Най-задълбочено е разгледан проблема в експертните доклади на ПЕТРОВ и СТОЕВ (1997а, 1997б).

Тук са обобщени всички данни за видовия състав и разпространението на херпетофауната на Източните Родопи до края на 1999 г.

Кратка характеристика на изследвания район

Българската част на Източните Родопи заема площ от 4172 km² (фиг. 1). В работата сме приели за граници: **на запад** - линията Димитровград - Неделино; **на север** - терасите по южния бряг на р. Марица; **на изток и юг** - държавната граница с Република Гърция. За някои от видовете сме включили и данни от долината на р. Арда и нейните притоци, които се намират на запад от линията, приета за граница на района. Най-високата точка в района е връх Вейката (1463 m), а средната надморска височина е около 350 m. Районът попада в Източнородопския хълмисто-нископланински климатичен район, който се отличава с относително мека и топла зима, сухо и горещо лято и ясно изразен зимен максимум и летен минимум на валежите (СЪБЕВ & СТАНЕВ, 1959). Климатът е преходно средиземноморски.

Фиг. 1. Карта на изследвания район

Материал и методи

В настоящата работа са обобщени лични данни, събирани от В. Бешков през периода 1958-1999 година, както и такива предоставени му през различни периоди от време от колеги - биолози. Част от данните идват от наблюденията на Б. Петров в периода 1990-1999 година, но най-съществената и систематична информация е събрана от него и П. Стоеф в периода 1994-1996 като част от международен проект за проучване и опазване на биологичното разнообразие в Източните Родопи.

Данните са събирани по време на дневни и нощни екскурзии по терена чрез: а) обръщане на камъни и пънове; б) оглед на водоеми (реки, потоци, канавки, чешми, извори, микроязовири, блатата), шахти, ями, галерии, пещери и др.; в) отбелязване на сгазени по пътищата земноводни и влечуги; г) събиране на съблекла на змии и д) разговори с местни жители. Част от уловените и намерени убити екземпляри са събрани за херпетологичната колекция на Националния природонаучен музей (НПМ). Латинските имена на видовете са по GASC et al. (1997). Съвременните имена на селищата са по МИЧЕВ и КОЛЕДАРОВ (1989).

Данните произхождат от 147 населени места и местности. Там, където не са споменати колекторите или наблюдателите на вида данните са на Петров и Стоев.

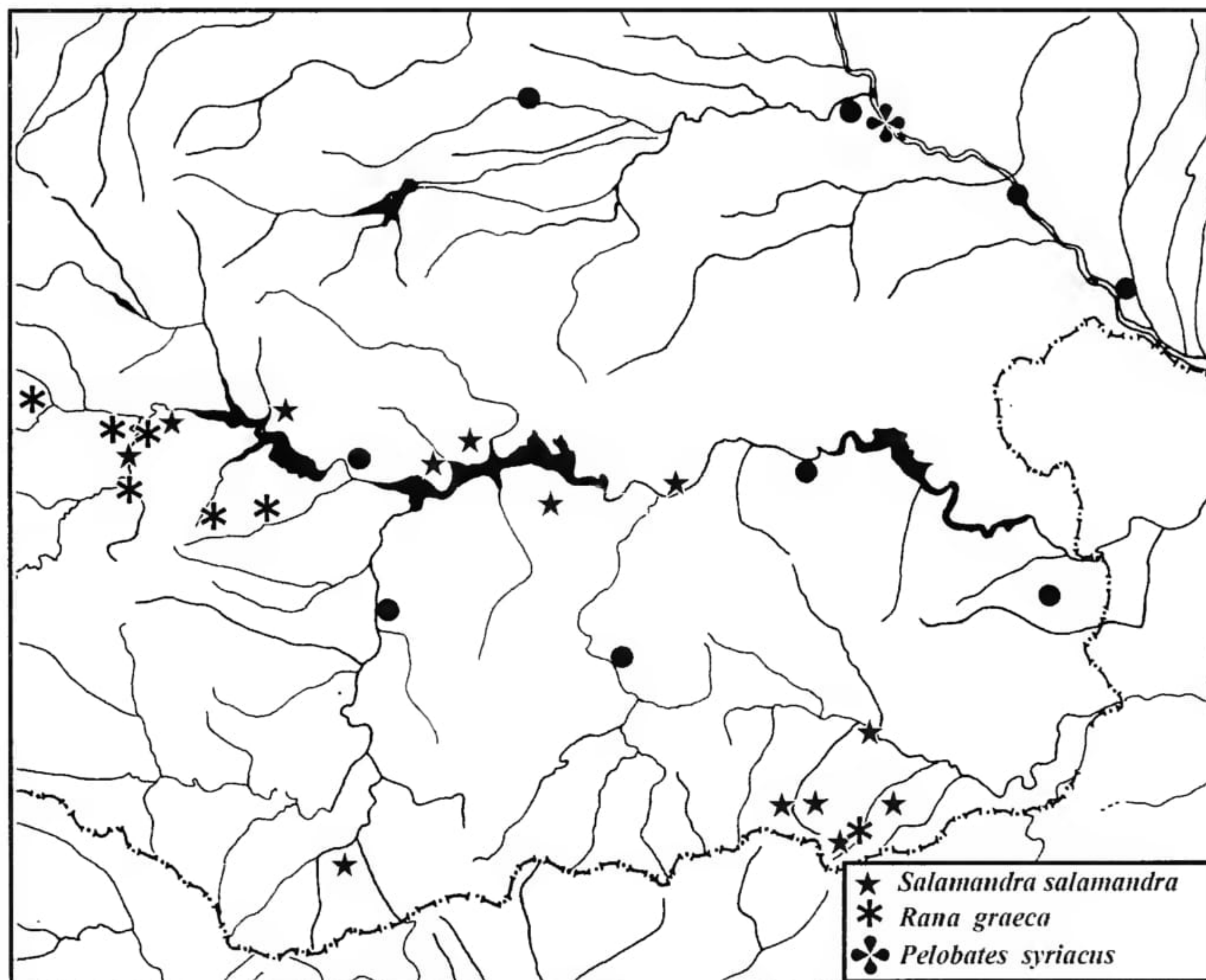
На пет от най-често срещаните видове в Източни Родопи - *Bombina variegata*, *Rana ridibunda*, *Bufo viridis*, *Hyla arborea* и *Lacerta viridis* не съобщаваме находищата, тъй като са широко разпространени в целия изследван район.

Фаунистичен преглед

AMPHIBIA

Salamandra salamandra (Linnaeus, 1758)

Находища: между с. Любино и с. Сърница (ДУХАЛОВ, 1995); 1 екз., с. Широко поле, 16.05.1972, Д. Динков събр.; 1 екз., с. Курково, 26.06.1982, Д. Динков събр.; няколко ларви в изворче, с. Башево, октомври, 1982, Д. Динков събр.; 1 екз., при моста на р. Арда на пътя Хасково - Крумовград,

Фиг. 2. Разпространение на *Salamandra salamandra*, *Rana graeca* и *Pelobates syriacus* в изследвания район

06.07.1983, П. Янков събр.; 1 ларва, в поток, жп. сп. Средна Арга, 29.03.1986, С. Бешков, Л. Прекрутов събр.; няколко млади екз., в кайнаци между с. Бойник и махала Дарец, 1995, Г. Герасимов набл.; 1 екз., Хамбар дере, между с. Стражец и с. Черничево, на пътя, 600 м.н.в., 21.04.1996; 1 екз., в центъра на с. Стражец, ноември, 1996, Б. Бъров набл.; 1 екз., с. Горна Снежинка, 18.11.1991, Б. Петров, Т. Иванова набл.; 2 екз., почвени капани в букова гора, с. Горни юруци, 1996, Т. Минкова събр.; 1 екз. в пещерата Мечкина дупка, с. Бели гол, 15.04.1998; 8 ларви, изворче в с. Бежанци, 15.04.1998; 3 екз., в бунар до моста на р. Арга под с. Любино, 04.08.1999. (фиг. 2).

Бележки: Разпространението на гъждовника в изследвания район е ограничено от липсата на подходящи влажни местообитания. Наблюденията ни показват, че през пролетта и есента отделни екземпляри се появяват дори и в силно засушливи местообитания, което показва, че може да се очаква по-широко от досега установеното разпространение. До настоящото изследване видът не бе известен от централните части на Източните Родопи.

Triturus vulgaris (Linnaeus, 1758)

Находища: с. Стамболийски; около Харманли; около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1941); 3 екз., в микроязовир при с. Пловка, 12.10.1995; около 20 ларви, полуметаморфозирали, с. Чуково, в кайнак, 16.08.1995, П. Стоеф набл.; 1 ларва, Орешинско дере, между с. Одринци и с. Орешино, 18.05.1996, Б. Петров, Д. Василев набл.; 1 екз., в пещера Зандана до с. Долно Черковище, 21.04.1996; 1 млад екз., под камък в гъбова гора между с. Стражец и с. Горни юруци, 22.04.1996; 1 екз., в блато до с. Свирачи, 23.04.1996; 1 екз., в кайнак до с. Татул, 26.04.1996; 2 екз., в кайнак до жп. сп. Средна Арга, 16.11.1991, Б. Петров, Т. Иванова набл.; 1 екз., хижа Арга, 26.11.1990, Б. Петров, С. Бешков набл.; 6 мъжки екз., във вир на р. Крумовица, 16.04.1998; 2 екз., с. Бежанци, 15.04.1998.

Бележки: Този сравнително често срещан вид в Източните Родопи до този момент не бе съобщаван от централните им части.

Triturus superspecies cristatus (Laurenti, 1768)

Находища: с. Стамболийски; разливите на река Балъкълъ дере при Хасково; около Харманли (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1941); няколко ларви, Шейтан кюпрю под стената на яз. Студен кладенец, 29.08.1979, В. Бешков, С. Бешков събр.; 1 екз., в пещера Дунката, гр. Ивайловград, 23.04.1996, Б. Петров събр.; 1 млад екз., с. Сив кладенец, под камък край разорана нива, 24.04.1996, П. Стоеф събр.; 1 екз., под пън до моста при с. Меден бук, 24.04.1996; 1 екз., 3 km над Магжарово по пътя за с. Сеноклас, 13.05.1996.

Бележки: Макар и не толкова често срещан като предходния вид, големият гребенест тритон не е рядък в Източните Родопи.

Bombina variegata (Linnaeus, 1758)

Бележки: Жълтокоремната бумка е един от най-често срещаните видове земноводни в Източните Родопи. Числеността и навсякъде е

висока. Според MÜLLER (1940) видът обитава както ниските части на страната, така и планините до 1800 m. Същият автор съобщава за района на Хасково *B. variegata scabra* и въпреки, че не сме изследвали морфологично нашите екземпляри изглежда, че това е разпространения в района подвид. В Източните Родопи може да бъде наблюдавана в крайпътни чешми, в гъолове, микроязовири, рекички, а също и в големи и бавнотечащи реки.

***Rana ridibunda* Pallas, 1771**

Бележки: Подобно на предходния вид, голямата водна жаба е едно от най-обикновените и често срещани земноводни в Източните Родопи. По численост надминава всички останали видове не само в изследваната територия, но и в цялата страна. Масов вид в реките, микроязовирите, крайпътните чешми и други водоеми.

***Rana dalmatina* Bonaparte, 1839**

Находища: с. Сърница (ДУХАЛОВ, 1995); 5 km от Крумовград в посока Ивайловград, 12.08.1965; 1 екз., хижа Белите брези над Ардино, 19.07.1984; 1 екз., Шейтан кюпрю под стената на яз. Студен кладенец, 30.03.1986; 1 екз., под стената на яз. Ивайловград, 1994, Т. Минкова събр.; 1 екз., по пътя от Маджарово за с. Сеноклас, в гъбова гора, 13.05.1996; 1 екз., с. Книжовник, поляна в близост до гъбова гора, 20.04.1996; 1 екз., с. Орешари, временен водоем край пътя, 21.04.1996; 1 екз., в пещера Зандана при с. Долно Черковище, 21.04.1996; 1 екз., с. Габерово, 16.06.1996; 1 екз., Чеверме поляна край Маджарово, 16.06.1996; 3 екз., водоем до хижата над с. Мезек, 12.04.1998; 1 екз., Неделино, махала Годумови колиби, 31.07.1999; 1 екз., сгазен на пътя за с. Боровица, 03.08.1999; 2 екз., устието на р. Давидковска Арда, 04.08.1999; 4 екз., в проучвателна минна галерия между с. Лозен и с. Черна могила, 04.11.1999.

Бележки: Видът бе намерен в не много на брой находища, разпръснати по цялата територия на Източните Родопи. Въпреки това смятаме, че дългокраката жаба е доста по-широко разпространена в района.

***Rana graeca* Boulenger, 1891**

Находища: с. Любино (ДУХАЛОВ, 1995); с. Давидково, 30.04.1973, П. Попов събр.; с. Бойно, П. Попов съобщ.; 1 екз., в почвени капани във влажна букова гора до с. Горни юруци, август, 1994, Т. Минкова събр.; 1 екз., в реката под махала Читашко, с. Кобиляне, 28.04.1999; 1 екз., покрай р. Арда, 4 km източно от Стоянов мост, 01.08.1999; 3 екз., устието на р. Ардино чайе, 1 km източно от кемера при с. Дядовци, 02.08.1999; 1 екз., в минна галерия до р. Арда под с. Любино, 04.08.1999. (фиг. 2).

Бележки: Гръцката жаба е вид с ограничено разпространение в България. Северната граница на ареала минава през Брезнишко и Трънско. Находището при с. Горни юруци се намира приблизително 50 km източно от досега известните находища в страната. В Североизточна Гърция видът достига и по на изток - линията Treis Brisses-

Kalitheia-Leptokaria-Sharika-Megaderion-Kotronia (HELMER & SCHOLTE, 1985). Същите автори споменават, че гръцката жаба се среща в потоци на планински масиви между 500 и 1000 m н.в. Предполагаме, че при бъдещи изследвания ще бъдат събрани още много нови данни, които ще запълнят пространството между досега известните, привидно изолирани едно от друго находища.

***Bufo bufo spinosus* Daudin, 1803**

Находища: с. Стамболийски (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1942); между с. Сърница и с. Любино (ДУХАЛОВ, 1995); с. Дарец, с. Бойник, Б. Бъров набл.; 1 екз. в пещера Мечкина гупка при с. Бели гол, 11.08.1965, 24.04.1995, 15.04.1998; 1 екз., с. Бял кладенец, 24.08.1995; 1 сгазен на пътя екз., с. Карамфил, 28.08.1995; 1 екз., с. Мъгрец, 09.10.1995; 2 екз., Орешинско гере, между с. Огринци и с. Орешино, 31.08.1979, 18.05.1996; 5 екз., край р. Арда, Магжарово, 12.05.1996; 1 екз., в пещера Зандана при с. Долно Черковище, 21.04.1996; 1 екз., Хамбар гере, на пътя между с. Стражец и с. Черничево, 600 m н.м.в., 21.04.1996; 1 екз., с. Свирачи, 25.11.1990; 1 екз., центъра на с. Сив кладенец, Април, 1995; 1 екз., в рекичка до с. Огринци, 23.04.1996; 2 копулиращи в реката и 2 сгазени на пътя екз., Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал, 25.04.1996; няколко сгазени на пътя екз. между с. Чавка и с. Пловка, 12.10.1995; 2 екз., на черен път до с. Мъгрец, 10.10.1995; 1 екз., в центъра на с. Рани лист, 13.10.1996; 1 екз., сгазен на пътя, ловната хижа под с. Любино, 04.08.1999; 1 екз., пещера Рупата, с. Егрек, 06.11.1999; 1 екз., кемера под с. Дядовци, 28.07.1999.

Бележки: Кафявата крастава жаба е един сравнително често срещан вид в Източните Родопи. За разлика от зелената крастава жаба, тя е по-слабо привързана към човешките поселения и може да бъде намерена в различни естествени местообитания.

***Bufo viridis* Laurenti, 1768**

Бележки: Зелената крастава жаба е широко разпространена в Източни Родопи. Най-често се среща в населени места и почти винаги е в голяма численост.

***Hyla arborea* (Linnaeus, 1758)**

Бележки: Дървесницата е един от често срещаните в страната видове земноводни. Обитава както ниските и равнинни райони, така и планините до над 2000 m (БЕШКОВ, 1972). Среща се почти навсякъде в Източните Родопи, като предпочита близостта на водоеми, микро-язовири, стоящи и бавнотечащи води, обрасли с растителност.

***Pelobates syriacus balcanicus* Karaman, 1928**

Находища: Харманли (OBST, 1973). (фиг. 2).

Бележки: Няма данни за срещането на сирийската чесновица в централните части на Източните Родопи, въпреки че съществуват подходящи биотопи за обитанието на вида.

REPTILIA

Emys orbicularis (Linnaeus, 1758)

Находища: около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); с. Мангрица (БЕШКОВ, 1987); Урур-гере при Свиленград; Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); 1 екз., с. Гугутка, 11.08.1965; 1 екз., в река северно от с. Дъбовец, 23.05.1966; с. Славеево, 15.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; 1 екз., 1,5 km от моста на Орешинско гере, 31.08.1979, В. Бешков и С. Бешков набл.; няколко екз., с. Малко градище, язовир Ръжкарна (Боаза), 15-20.04.1988, Б. Георгиев набл.; 1 екз., водоем при разклона за с. Лясковец, 20.04.1996; 2 екз., копулиращи във водоем при разклона за с. Горно поле, 20.04.1996, П. Стоев и Б. Петров набл.; 1 екз., в малък водоем в ниви между с. Ленско и с. Железари, 15.05.1996, Б. Бъров набл.; 1 екз., Улу-гере между с. Бориславци и с. Малки Воден, април, 1996.

Бележки: Въпреки неголемият брой установени находища в Източните Родопи предполагаме, че обикновената блатна костенурка е значително по-широко разпространена в изследвания район. Вероятно се среща и по долините на по-големите непресъхващи реки, във водоеми и покрай язовирите на р. Арга.

Mauremys caspica rivulata (Valenciennes, 1833)

Находища: около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); между с. Орешино и с. Мангрица; с. Мангрица; западно от с. Мангрица по поречието на Бяла река; около Ивайловград (БЕШКОВ, 1987); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал; 1 екз., същото находище, 25.04.1996; Урур-гере при Свиленград (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); северно от с. Дъбовец, река, 23.05.1966; с. Славеево, 15.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; 1 екз., с. Малко градище, язовир Ръжкарна (Боаза), 15-20.04.1988, Б. Георгиев набл.; 1 сгазен на пътя екз., до хотел Клокотница при Хасково, 02.06.1996, Б. Бъров събр.; 1 екз., с. Огринци, в Орешинска река, 17.05.1996, Б. Петров, К. Русков и Д. Василев набл.; 2 екз., Орешинско гере, 18.05.1996, Б. Петров и Д. Василев набл.

Бележки: В Източните Родопи каспийската блатна костенурка се среща по поречието на Бяла река, около Ивайловград, при Свиленград и Хасково. Според БЕШКОВ (1987) минималната и максимална численост на вида в находищата в Ивайловградско и Свиленградско може да бъде оценена съответно на 158-217 и 93-144 екземпляра. В долината на Бяла река се среща източно от завоите над с. Меген бук. Интерес представлява откриването на каспийската костенурка в околностите на град Хасково. Това е едно от най-северните находища на вида в България, очертаващо и северната граница на разпространението му на Балканския полуостров. Не изключваме обаче и възможността екземплярът да е бил уловен на друго място и впоследствие пуснат в околностите на Хасково.

Testudo hermanni boettgeri Mojsisovics, 1889

Находища: около Кърджали; с. Мост; с. Стамболийски; (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал; с. Мангрица; с. Надежден (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с. Любино; с. Сърница, махала Караджилер (ДУХАЛОВ, 1995); 1 екз., Ивайловград, кв. Лъджа, 10.08.1965; 1 екз., с. Меген бук, 18.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; 1 екз., около Скалните гъби при с. Бели пласт, 26.08.1987; 1 екз., 1 km северно от с. Паничково, 25.06.1993; 1 екз., разклона за Паничково, 10.06.1999; 1 екз., с. Бойно, 27.06.1993; 1 екз., в долината на Чуковска река, с. Чуково, 16.08.1995; няколко екз., между с. Птичар и Момчилград, 16.08.1995; 1 женски екз., в долината на река Върбица между жп. сп. Джебел и Кърджали, 18.08.1995; 1 мъжки екз., околности на Момчилград, 18.08.1995; 2 копулиращи екз., с. Поточница, 23.08.1995; 2 екз., край р. Арга при Магжарово, 12.05.1996; 1 екз., Орешинско гере между с. Огринци и с. Орешино, 18.05.1996, Б. Петров и Д. Василев набл.; 1 мъжки екз., между с. Студен кладенец и с. Бойник, 27.08.1995; 1 женски екз., между с. Овчари и х. Свежест, 28.08.1995; няколко екз., между х. Свежест и махала Чобан-къой, 28.08.1995; 1 екз., с. Бял кладенец, 10.10.1995; 1 екз., близо до Бяла река между с. Меген бук и с. Жълти чал, 25.04.1996; около 20 екз., някои копулиращи, около с. Кремен, 27.04.1996; 1 екз., 1 km южно от с. Кирково, 20.04.1995; 2 екз. в брачна игра, с. Гривяк, 20.04.1995; 2 екз., с. Стражец, 23.04.1995; 2 екз., с. Гугутка, 23.04.1995; 2 екз., с. Жълти чал, 25.04.1995; 1 екз., жп. сп. Средна Арга, 13.08.1995; 2 екз., с. Гняздово, 17.05.1996; 1 екз., между с. Ленско и с. Железари, 15.05.1996, Б. Бъров набл.; с. Пелевун, 15.05.1996, Б. Бъров набл.; 1 екз., в гъбова гора на 2 km южно от с. Кондово, 16.05.1996, Б. Бъров набл.; 1 женски, с. Долна кула, 16.04.1998; 2 женски екз., с. Ботурче, 15.04.1998; 6 мъжки, 2 женски, с. Бежанци, 15.04.1998; 1 екз., до Водната пещера, мах. Читашко, с. Кобиляне, 28.07.1999; 1 мъжки екз., долината на р. Арга, 5 km западно от кемера под с. Дядовци, 29.07.1999; 1 женски екз., около кемера под с. Дядовци, 29.07.1999; 1 мъжки екз., с. Горна снежинка, около хълм Хисара, 03.08.1999; 1 мъжки екз., покрай р. Арга на 3 km западно от Стоянов мост, с. Стояново, 30.07.1999; 1 мъжки екз., 2 km от бетонния мост над р. Арга посока с. Боровица, 04.08.1999; 1 мъжки екз., под крепостта при с. Башево, 05.08.1999; 1 екз., сгазен на шосето на 4 km от с. Млечино към Ардино, 850 м н.м.в., 05.08.1999; 1 коруба в пещера Прилепова дупка, с. Долно Луково, 05.11.1999.

Бележки: Шипоопашатата костенурка е вид, срещал се в близкото минало на територията на цялата страна. За съжаление силният антропогенен натиск през последния половин век е довел до пълното и изчезване в някои райони на България. В наши дни все още с висока численост видът се среща в Струмската долина, Източните Родопи, Дървентските възвишения, Сакар и Странджа. В Източните Родопи се среща повсеместно, но в районите около градовете Момчилград, Крумовград, Кърджали и Ивайловград плътността на популациите е силно намалена. Голямо струпване на шипоопашати костенурки бе наблюдавано в Момчилградско, където за един час бяха наблюдавани

около 20 екземпляра на територия от 200 m² - малък хълм, гъсто обрасъл с граку. В Източни Родопи вида бе установен и в сухи излолистни гори от черен бор.

***Testudo graeca iberica* Pallas, 1814**

Находища: с. Стамболийски (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал; с. Надежден (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с. Любино; с. Сърница, махала Караджилер (ДУХАЛОВ, 1995); с. Горни юруци, 19.07.1987 (БЕШКОВ, 1997); с. Надежден, 18.06.1958; между с. Камилски дол и с. Ламбух, 12.08.1965; с. Широко поле, 10.08.1965; Иран тепе над Крумовград, 12.08.1965; с. Мангрица, 12-18.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; 1 екз., същото находище, 04.04.1990; с. Голямо Каменяне, 27.08.1987; 4 km западно от Свиленград, 26.07.1988; 1 млад екз., с. Долна кула, 13.06.1995, Б. Бъров събр.; 2 копулиращи екз., с. Студен кладенец, 09.08.1995, Б. Бъров събр.; 4 екз., в долината на Чуковска река, с. Чуково, 16.08.1995; няколко екз., с. Птичар, 16.08.1995; 1 женски екз., в долината на река Върбица между спирка Джебел и Кърджали, 18.08.1995; 1 женски екз., с. Мрежичко, 18.08.1995; 1 мъжки екз., заробен в опадали сухи борови иглички в околностите на Момчилград, 18.08.1995; 1 екз., между с. Коневе и с. Бял кладенец, 24.08.1995; 1 екз., с. Гняздово, 17.05.1996, Б. Петров, К. Русков и Д. Василев набл.; 1 мъжки екз., по пътя от Магжарово за с. Сеноклас, 13.05.1996; 3 мъжки и 1 женски екз., край р. Арда при Магжарово, 12.05.1996; 1 мъжки екз., между с. Обчари и х. Свежест, 28.08.1995; няколко екз., в суха борово-акациева гора между х. Свежест и махала Чобан-къой, 28.08.1995; 2 екз., хълм Когжа-кая при с. Белополяне, 23.04.1996; 1 женски екз., с. Горно Луково, 24.04.1996; 1 екз., с. Татул, 26.04.1996; 1 екз., по пътя за с. Стоманци, 26.04.1996; един екз., около с. Стоманци, *Pinetum*, 27.04.1996; 1 екз., с. Малка чинка, 20.04.1995; 2 екз., с. Черноочене, 22.04.1995; 2 екз., в дъбова гора на 2 km южно от с. Кондово, 16.05.1996, Б. Бъров набл.; 1 екз., с. Кирково, 20.04.1995; 1 мъжки, 1 женски екз., с. Гривяк 20.04.1990; 1 екз., с. Стражец, 23.04.1995; 4 екз., с. Гугутка, 23.04.1995; 2 екз., с. Жълти чал, 25.04.1995; 1 мъжки, жп. сп. Средна Арда, 13.08.1995; 1 екз., с. Черничево, 22.04.1995; 1 екз., на пътя между с. Долно Луково и с. Мангрица, 11.06.1999; 1 екз., с. Долна кула, 16. 04. 1998; 2 мъжки, с. Ботурче, 15.04.1998; 5 мъжки, 1 женски екз., с. Бежанци, 15.04.1998; 1 мъжки екз., до Водната пещера, мах. Читашко, с. Кобиляне, 28.07.1999.

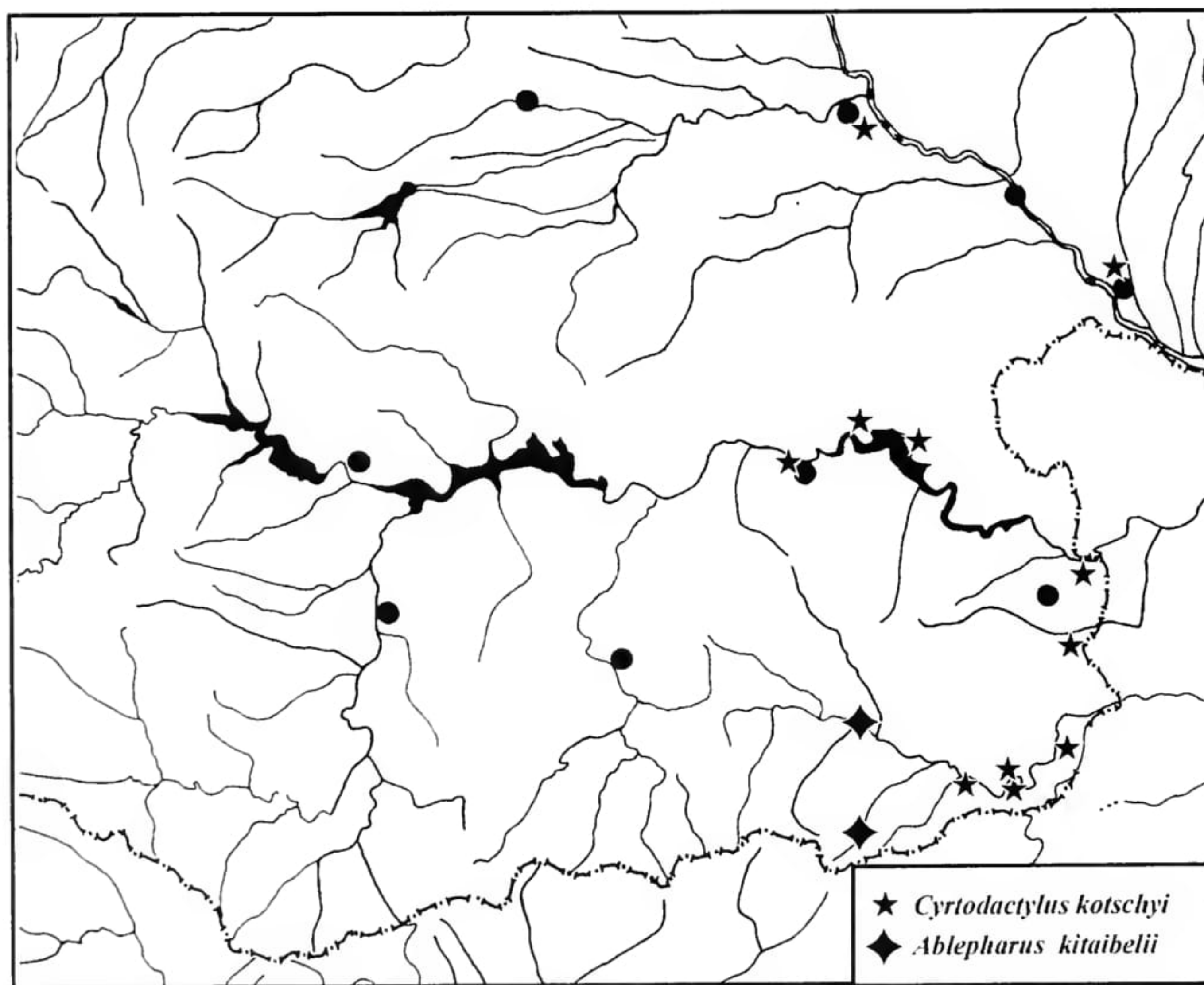
Бележки: Подобно на предходния вид шипобедрената костенурка се среща на територията на целите Източни Родопи. В района на градовете Момчилград, Ивайловград, Крумовград и Кърджали популациите и са силно намалели, повлияни от човешката дейност. В околностите на Момчилград за около три-четири часа полеви наблюдения бяха забелязани само два екземпляра от двата вида. Наблюденията ни бяха потвърдени и от разговорите ни с местни жители. Най-висока численост на вида установихме в Крумовградско и Момчилградско, където за 1 km маршрут могат да бъдат наблюдавани

около 15-20 екземпляра. Най-големият, съобщаван в литературата екземпляр с дължина на карапакса около 389 mm и тегло от 5.860 kg до 7 kg след нахранване е намерен в района на с. Горни юруци (ВЕНКОВ, 1997). Интерес представлява и намирането на вида през най-топлите месеци на годината в силно аридни местообитания (П. Стоеф наблюдава през месец август един заробен в борови иглички екземпляр в близост до Момчилград в гора от черен бор).

***Cyrtodactylus kotschyi danilewskii* (Strauch, 1887)**

Находища: Свиленград; Харманли (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); Свиленград; с. Мангрица; с. Меген бук, с. Свирачи; с. Славеево; с. Долно Луково; с. Горно Луково (ДОБРЕВ, 1986); с. Бориславци, (разговор с местни жители); Магжарово, 1996-1998; 1 екз., хижа Арда, 04.04.1992, Б. Петров и С. Бешков набл. (фиг. 3).

Бележки: От трите известни подвиги у нас, в Източните Родопи е разпространен само *C. k. danilewskii* (ДОБРЕВ, 1986). Въпреки интензивните ни търсения в района видът не бе установен извън човешки поселения. Сведения за обитанието на гекона по скали на южни

Фиг. 3. Разпространение на *Cyrtodactylus kotschyi* и *Ablepharus kitaibelii* в изследвания район

склонове под 300 m н.м.в. са известни от Северна Гърция (провинция Еврос), където подобни находки не са рядкост (HELMER & SCHOLTE, 1985). Вероятно климатичните особености са основния фактор, който ограничава разпространението на гекона в естествени местообитания у нас. Единствените диви популации на вида в България са от няколко находища между о-в Св. Анастасия при Бургас и залива Палюря между Маслен нос и Приморско.

***Ablepharus kitaibelii stepaneki* Fuhn, 1970**

Бележки: Въпреки интензивните ни изследвания не успяхме да установим вида в Източните Родопи. Единствените данни за наличието му там са на колеги орнитолози, които са го наблюдавали при селата Гугутка и Горни юруци. Литературни данни (HELMER & SCHOLTE, 1985), както и личните ни наблюдения в Североизточна Гърция (резервата Дагя) показват, че видът се среща доста често в гори от *Pinus brutia* (фиг. 3).

***Anguis fragilis* Linnaeus, 1758**

Находища: около Харманли (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); с. Сърница (ДУХАЛОВ, 1995); хижа Арга, С. Бешков набл.; 1 екз., рид Гората, между с. Орешец и с. Ефрем, 1996, С. Стойчев набл.; 1 екз. на 1 km от устието на р. Давидковска Арга, до ловната хижа, 04.08.1999.

Бележки: Малкото на брой установени от нас находища на вида в Източните Родопи не подкрепят твърдението на ВАСИЛЕВА и ТОДОРОВА (1994), че слепокът живее по сенчестите места в целия регион. Според нас видът е доста рядък в централните части на изследваната територия.

***Pseudopus apodus thracicus* (Obst, 1978)**

Находища: около Свиленград; около Харманли; с. Три могили; вр. Малък Голеш (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); с. Надежден (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); Орешинско гере, между с. Огринци и с. Орешино, 11.08.1965; 1 екз., с. Кирково, 09.05.1966, Т. Цветков събр.; 1 сгазен на пътя екз., с. Железино, 14.07.1986; 1 екз., изпуснат от черна каня (*Milvus migrans*) между с. Дъбовец и с. Камилски дол, 17.05.1996, Б. Петров, К. Русков и Д. Василев набл.; 1 млад екз., Орешинско гере, между с. Огринци и с. Орешино, 18.05.1996, Б. Петров и Д. Василев набл.; 1 екз., край р. Арга под Кован-кая при Маджарово, 12.05.1996; 1 млад екз., близо до пътя при с. Мангрица, 27.04.1995; Дишлик гере, близо до железния мост на р. Арга при с. Долно Черковище, С. Марин набл. (фиг. 4).

Бележки: Най-западното находище на жълтокоремника в България е при с. Кирково. След 1966 г. видът не е установяван там, включително и по време на полевите изследвания през 1995-1997 г. Жълтокоремникът предпочита полуаридни биотопи, обрасли с храсталаци, граки и друга нискостъблена растителност. Среща се и по каменисти места, покрай реки, по-рядко навлиза и в гори. В Дишлик гере (до моста на р. Арга при с. Долно Черковище) за няколко часа могат да бъдат наблюдавани 4-5

екземпляра (С. Марин, устно съобщение). Подобни данни за района на гр. Магжарово ни бяха съобщени от Христо Христов от Природозащитен център "Източни Родопи". По наши наблюдения вида е най-многочислен в долината на Бяла река източно от с. Меген бук.

Lacerta viridis (Laurenti, 1768)

Бележки: На територията на Източните Родопи видът е доста чест, но са необходими по-задълбочени проучвания върху погвидовата му принадлежност. Голяма част от данните са получени от наблюдения в природата, без пряк улов, и възможност за грешка при идентифицирането съществува. На места обитава съвместно с ивичестия гущер.

Lacerta trilineata Bedriaga, 1886

Находища: с. Надежден; Харманли; Хасковски бани; с. Три могили; (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); Хасково; 20 km западно от Хасково (MÜLLER, 1940); с. Надежден; с. Мангрица (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); между с. Сива река и с. Малко Градище, 11.07.1984; 2 km северно от с. Мангрица по пътя за Ивайловград, 16.07.1984; 2 km южно от с. Стремци, 27.06.1993; с. Мезек, 11.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; 3 млади екз., Дишлик гере, близо до железния мост на р. Арга при с. Долно Черковище, 03.04.1992, Б. Петров и С. Бешков; 1 млад екз., край р. Арга до Магжарово, 12.05.1996; 7 екз., Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал, 25.04.1996.

Бележки: Възрастните мъжки екземпляри на ивичестия гущер са морфологично сходни със зеления гущер, поради което не винаги определянето им без пряк улов е достоверно. Един от най-често срещаните гущери в Източните Родопи.

Podarcis muralis (Laurenti, 1768)

Находища: с. Любино; с. Сърница (ДУХАЛОВ, 1995); няколко екз., между с. Устрен и хижа Устрен, 17.08.1995; 1 екз, гр. Джебел, 18.08.1995; 1 екз., между жп. сп. Джебел и Кърджали, в долината на река Върбица, 18.08.1995; 1 екз., по пътя за с. Сеноклас, 13.05.1996; няколко екз., 1 екз., Хамбар гере, между с. Стражец и с. Черничево, 600 m н.м.в., 21.04.1996; 1 екз., между с. Стражец и с. Горни юруци, 600 m н.м.в., 22.04.1996; няколко екз., с. Свирачи, учебната застава, 24.04.1996 (1 екз., в колекцията на НПМ); няколко екз., около с. Кремен, 27.04.1996; 1 екз., мах. Читашко, с. Кобиляне, 28.07.1999; над 20 екз., около Стоянов мост, с. Стояново, 30.07.1999 (1 екз. в колекцията на НПМ); 10 екз., покрай р. Арга при ловната хижа под с. Любино, 04.08.1999.

Бележки: Често срещан вид на територията на Източни Родопи. На много места обитава съвместно с македонския гущер.

Podarcis erhardii riveti (Chabanaud, 1919)

Находища: около Кърджали; около Ивайловград; с. Мезек (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); с. Мангрица (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с.

Свирачи, 01.09.1979, В.Бешков и С. Бешков набл.; няколко екз., на пътя между язовир Ивайловград и с. Дъбовец, особено около с. Камилски дол и по на юг, 12.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; няколко екз., с. Меден бук, покрай реката и по пътя за с. Жълти чал, 14-18.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; същото находище, 25.04.1996 (1 екз. в колекцията на НПМ); 1 екз., с. Мъгрец, 09.10.1995 (в колекцията на НПМ); няколко екз., между с. Устрен и с. Мрежичко, 18.08.1995 (1 екз. в колекцията на НПМ); няколко екз., с. Свирачи, пясъчен склон край пътя, 23.04.1996 (2 екз. в колекцията на НПМ); 2 екз., с. Ботурче, 15.04.1998; 3 екз., с. Бежанци, 15.04.1998; 1 екз., с. Горна снежинка, около хълма Хисара, 03.08.1999; 5 екз., Дишлик дере, близо до железния мост на р. Арда при с. Долно Черковище (в колекцията на НПМ); 1 екз., с. Тютюнче, 27.04.1996 (в колекцията на НПМ); около 30 екз., покрай р. Арда при ловната хижа под с. Любино, 04.08.1999; 30 екз., крепостта при с. Башево и покрай р. Арда под нея, 05.08.1999.

Бележки: Изследванията ни показаха едно значително по-широко разпространение на македонския гуцер в Източните Родопи. Засега остават неизяснени въпросите доколко находищата на македонския и стенния гуцер са припокриват, както и дали двата вида хибридизират в района. Разпространението на македонския гуцер в Източните Родопи достига на запад до с. Башево, където го установихме покрай р. Арда и по околните хълмове. Западно от тази точка бяха намерени единствено стенни гущери.

Podarcis taurica Pallas, 1811

Находища: около Кърджали; около Ивайловград; около Свиленград; с. Надежден; около Харманли (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933); с. Мангрица (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с. Гугутка, 11.08.1965; с. Мезек, 13.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; северния бряг на язовир Ивайловград, 12.07.1984, В. Бешков и Д. Добрев набл.; с. Бели пласт, 27.08.1987; между с. Свирачи и с. Белополяне, многократно наблюдаван през различни години; 1 екз., с. Студен кладенец, 09.08.1995, Б. Бъров набл.; 1 екз., между с. Дъбовец и с. Камилски дол, в житна нива, 17.05.1996, Б. Петров, К. Русков и Д. Василев набл.; 2 екз., Орешинско дере, между с. Огринци и с. Орешино, 18.05.1996, Б. Петров и Д. Василев набл.; между х. Свежест и махала Чобан-къой, 28.08.1995; 1 мъжки екз., с. Стражец, 500 m н.м.в., 22.04.1996; 1 екз., 2-3 km преди с. Казак, купчина камъни край пътя, 22.04.1996; 1 екз., 2-3 km преди с. Гугутка, под пън, 22.04.1996; 1 екз., между с. Гугутка и с. Бели дол, 22.04.1996; 3 екз., с. Свирачи, пясъчен склон край пътя, 23.04.1996; 2 екз., с. Бориславци, 04.04.1992, Б. Петров и С. Бешков набл.; 10 екз., с. Кирково, 20.04.1995; 5 екз., с. Гривяк, 20.04.1995; около 20 екз., с. Черничево, 20.04.1995; 2 екз., с. Стражец, 23.04.1995; около 30 екз., с. Жълти чал, 25.04.1995; 10 екз., с. Тънково, 13.04.1998; 1 екз., прохода над с. Ефрем, 600 m н.м.в., 13.04.1998; 4 екз., с. Бежанци, 15.04.1998; 10 екз., с. Мезек, 12.04.1998; 1 екз., между с. Лозен и с. Черна могила, 04.11.1999.

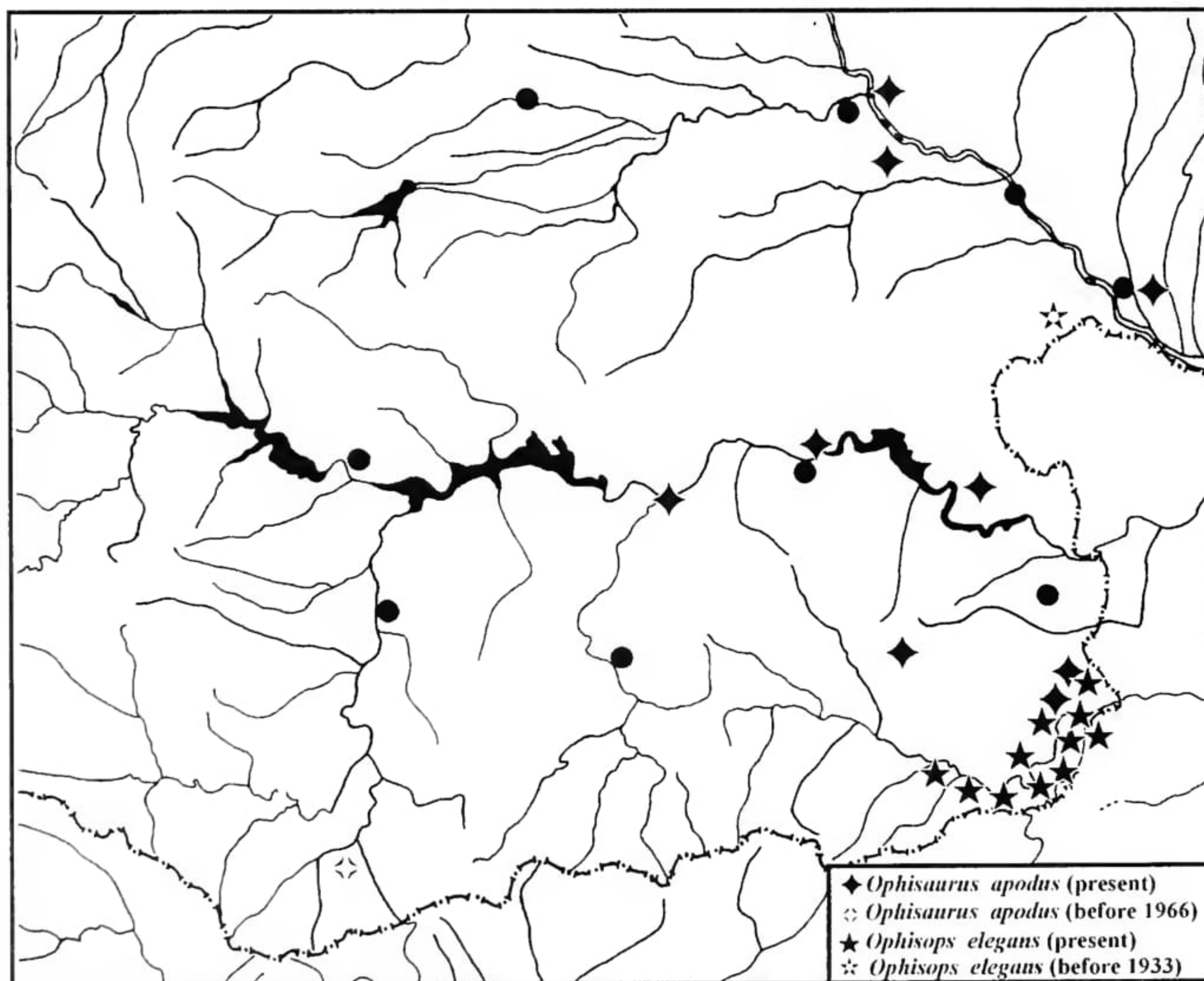
Бележки: Видът се среща на голяма част от територията на Източните Родопи, като навсякъде е многочислен. Най-често обитава

открити пространства - поляни, скалисти и песъчливи склонове, ниви, селски дворове и в близост до пътища.

***Ophisops elegans ehrenbergii* (Wiegmann, 1835)**

Находища: с. Мезек; с. Мангрица (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1933; БЕШКОВ, 1985); 1 екз., Орешинско гере, между с. Огринци и с. Орешино, 18.05.1996, Б. Петров и Д. Василев набл.; няколко екз., с. Сив кладенец, развалини на стари къщи, камъни, 24.04.1996; 2 екз., между с. Мангрица и с. Долно Луково, 24.04.1996; 1 екз., с. Горно Луково, 24.04.1996; 4 екз., до Луга река под с. Горно Луково, 11.06.1999; 1 екз., между с. Меген бук и с. Жълти чал, 25.04.1996. (фиг. 4).

Бележки: От всички, срещащи се у нас видове, змиеокият гущер е с най-ограничено разпространение. Ирано-турански елемент, който в Европа се среща в Европейска Турция и североизточна Гърция, включително и островите (GASC et al., 1997). В България видът се среща само в изследвания район, където минава и северната граница на разпространението му в Европа. До настоящото изследване видът бе известен само от две находища - с. Мезек и с. Мангрица (БЕШКОВ, 1985). Новите данни значително допълват досегашните ни познания за

Фиг. 4. Разпространение на *Ophisaurus apodus* и *Ophisops elegans* в изследвания район

разпространението на змиеокия гущер в България. Ние го намирахме доста често по поречията от българската част на реките Бяла и Луга. Най-западното, установено от нас находище, е река Обчарска (Ботурченска). Видът не беше установен при с. Мезек, въпреки че през последните 20 години района на селото е посещаван 4 пъти - на 30.08.1979, 11.07.1984, 12.04.1998 и 24.04.1999. По време на екскурзиранията ни установихме, че предпочитаните от вида местообитания в района на Мезек са изменени в обработваеми селскостопански площи или насаждения от черен бор. Предполагаме, че унищожаването на преходната зона от храсталаци между покрития с гъбови гори рид Гората и по-откритите площи в околностите на с. Мезек е довела до изчезването на вида в района. Наблюденията ни в резервата Дагя (Северна Гърция, провинция Еврос) показаха, че видът се среща и в гори от *Pinus brutia*. Сравнителен анализ на хабитатните предпочитания в Дагя и СЗ Турция показва, че основната причина, която ограничава разпространението на вида, е климатичният фактор (STRIBOSCH & WINDEN, 1999). Предполагаме, че това обяснява и ограниченото разпространение на змиеокия гущер у нас.

По поречието на Бяла река видът обитава ниски, припечни места, обрасли с ксеротермна растителност, покрайнини на редки гъбови гори, поляни с хвойни, в единични случаи се среща и по стръмни скални откоси. Намирахме го по оградите на запустели къщи, покрай пътища и крайпътни канавки. В околностите на с. Мангрица могат да бъдат наблюдавани до 10-15 екземпляра за един час (БЕШКОВ, 1985). Новите ни наблюдения потвърждават подобна численост, като на места в редки гъбови гори с храстов подлес преброявахме по 4-6 екз. за отсечка от 50 м. Често видът обитава съвместно с *Lacerta viridis* и *Lacerta trilineata*. На някои места доминира по численост над останалите видове гущери. Необходими са по-задълбочени изследвания върху екологията и биологията на змиеокия гущер у нас.

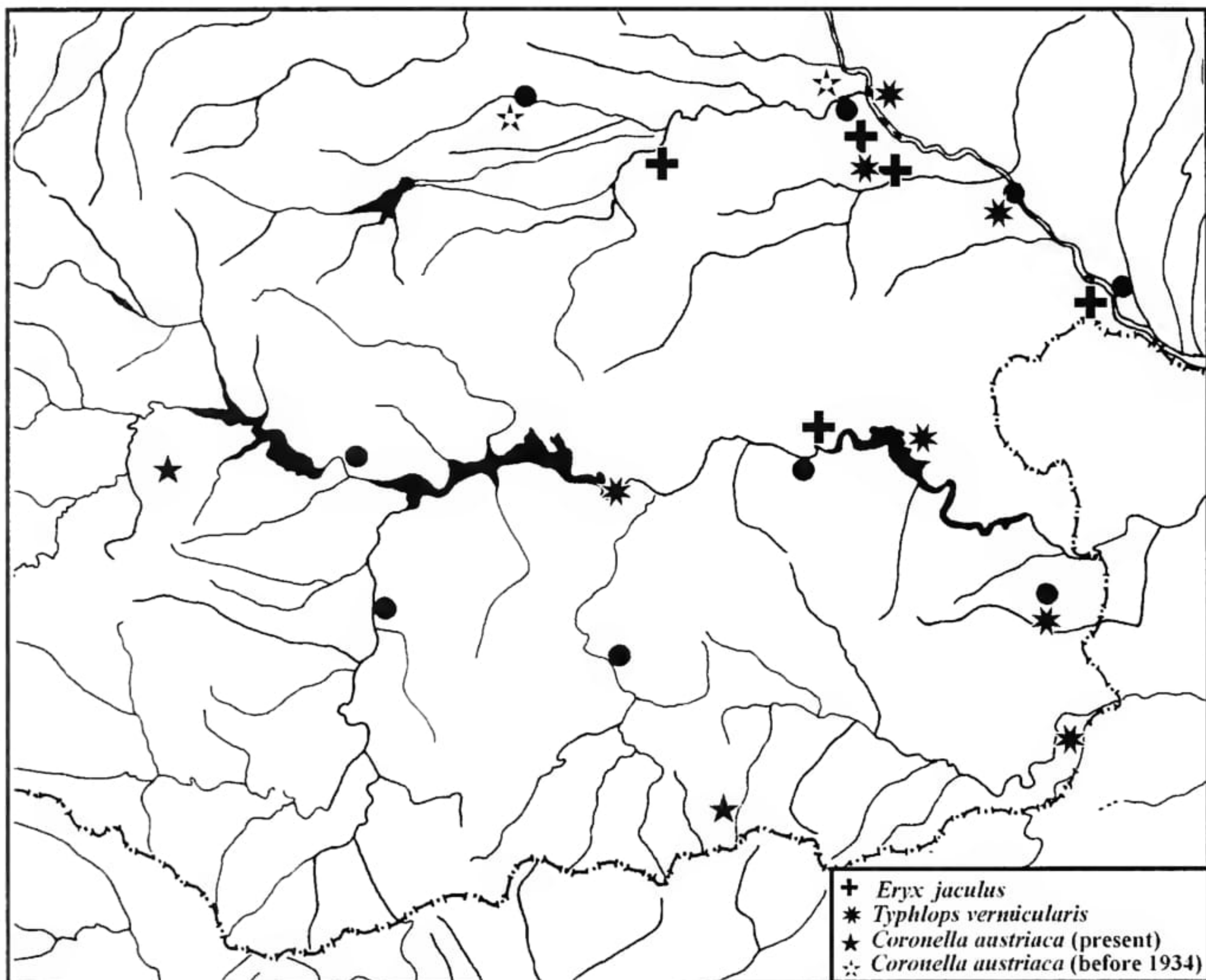
***Eryx jaculus* (Linnaeus, 1758)**

Находища: местност Хухла при с. Дунево; около Харманли; с. Надежден; около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); Харманли (MÜLLER, 1940); 8 екз., с. Надежден, 18.06.1958; 1 екз., същото находище, 1959, П. Берон събр.; 1 убит на пътя екз., под Кован-кая при Магжарово, май, 1995, Хр. Христов събр.; 1 екз., същото находище, май, 1996, С. Стойчев набл. (фиг. 5).

Бележки: Въпреки не многото на брой находища турската боа вероятно е доста по-широко разпространена в Източните Родопи. Заради скрития си начин на живот е трудно да бъде наблюдавана, поради което и липсват достатъчно данни за биологията и разпространението на вида в района.

***Tuphlops verticularis* Merrem, 1820**

Находища: около Харманли, с. Надежден, около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); Любимец, местност Хисаря (ПАУНОВ, 1974); 1 екз., с.

Фиг. 5. Разпространение на *Eryx jaculus*, *Typhlops vermicularis* и *Coronella austriaca* в изследвания район

Мандрица, 31.08.1979; 1 екз., х. Арга, 26.04.1990, С. Бешков набл.; 1 екз., кв. Лъджа, 1994, Т. Минкова събр.; 1 сгазен екз., с. Студен кладенец, 23.07.1995, С. Бешков набл.; 1 екз., в градина на двор, същото находище, 13.08.1995, Б. Бъров събр. (фиг. 5).

Бележки: Смятаме, че видът подобно на турската боа има значително по-широко разпространение от досега известните данни. Основание за това ни дава и изследването на СТАНЧЕВ (1996), който в подходящи почвени условия в долината на р. Струма установява сравнително висока численост на червейницата. За намирането и се изисква специализиран подход и системни изследвания в един и същи район.

Coronella austriaca Laurenti, 1768

Находища: Хасково, около Харманли (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); 1 екз., СЗ от с. Черничево, 07.04.1986, П. Янков събр.; 1 сгазен на пътя екз. между хижа Белите брези и Ардино, 600-800 m от хижата, 26.06.1993. (фиг. 5).

Бележки: Единствените съвременни данни за обитанието на вида в същинската част на Източните Родопи се отнасят за райони с голяма надморска височина. В гръцките части на планината видът се

среща над 700 m н.в., където вероятно не е рядък (HELMER & SCHOLTE, 1985; лични наблюдения).

***Natrix natrix* (Linnaeus, 1758)**

Находища: с. Малево; с. Перперек; с. Жълти бряг; с. Надежден; около Харманли; с. Рогозиново; около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); 20 km западно от Хасково (MÜLLER, 1940); с. Мезек; с. Мангрица (БЕШКОВ, 1986); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с. Гугутка, 11.08.1965; с. Широко поле, 10.08.1965; при вливането на река Арда в язовир Кърджали (ДУХАЛОВ, 1995); Урур-гере при Свиленград, 30.08.1979; с. Славеево, 15.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; 300-1500 m срещу течението на Орешинско гере при с. Огринци, 31.08.1979, 17.07.1984; 1 екз., форма *persa*, Орешинско гере, между с. Огринци и с. Орешино, 18.05.1996, Б. Петров, Д. Василев набл.; 3 екз., между с. Мангрица и с. Меген бук, 14-18.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; с. Дъбовец, 15.07.1986; с. Голямо Каменяне, 27.08.1987; с. Горна снежинка, 20.07.1988; 1 екз., форма *persa*, с. Миладиново, 17.05.1996, Б. Петров, К. Русков, Д. Василев набл.; 1 екз., форма *persa*, с. Воденци, 17.05.1996, Б. Петров, К. Русков, Д. Василев набл.; 2 възрастни екз., форма *persa* и 1 млад екз., форма *natrix*, Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал, 25.04.1996; 1 екз., сгазен на пътя между с. Мангрица и с. Долно Луково; 1 екз., форма *natrix*, с. Долна кула, 16. 04. 1998; 1 екз., форма *natrix*, изворче в с. Бежанци, 15.04.1998; 1 екз., форма *persa*, с. Стояново, покрай р. Арда до Стоянов мост, 30.07.1999.

Бележки: Жълтоухата водна змия е широко разпространена в България. В страната е представена с две форми - *Natrix natrix* форма *natrix* и *Natrix natrix* форма *persa*, чиито ареали не са строго разграничени един от друг (БЕШКОВ, 1986). В Източните Родопи са установени и двете форми на вида.

***Natrix tessellata* (Laurenti, 1768)**

Находища: с. Стамболийски, с. Книжовник, с. Перперек, с. Надежден, Харманли, около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с. Сърница (ДУХАЛОВ, 1995); с. Гугутка, 11.08.1965; 4 екз., с. Меген бук, 14.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; няколко екз., Бяла река при с. Мангрица, 14-18.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; жп. сп. Средна Арда, 09.06.1989; 2 сгазени екз. на пътя между х. Момина скала и Маджарово, 11.05.1996; 2 сгазени на пътя екз. близо до р. Върбица, между сп. Джебел и с. Върхари, 26.04.1996; 1 екз. на хълма над Тракийската гробница при с. Мезек, 24.04.1999; 1 екз., Дядовския кемер, с. Дядовци, 28.07.1999; 1 екз., 1 km над устието на р. Давидковска Арда при ловната хижа под с. Любино, 04.08.1999; 1 екз., с. Стояново, покрай р. Арда до Стоянов мост, 30.07.1999; 1 екз., устието на р. Ардино чайе, 1 km източно от кемера при с. Дядовци, 02.08.1999.

Бележки: Въпреки малкото установени от нас находища предполагаме, че видът е значително по-широко разпространен и многочислен в Източните Родопи, особено по поречията на големите и непресъхващи реки.

Coluber caspius Gmelin, 1789

Находища: около Хасково (КОВАЧЕВ, 1917); с. Перперек; с. Мост; с. Стамболийски; с. Жълти бряг; с. Странджево; около Харманли; с. Покрован; с. Надежден (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с. Песнопой; местност Саръ-кая (3-4 km западно от с. Песнопой); с. Любино; с. Сърница; махала Караджилер (ДУХАЛОВ, 1995); 2 екз., с. Надежден, 18.06.1958; 1 екз., с. Широко поле, 16.08.1965; 1 екз., ЛС "Студен кладенец", 17.08.1965; 1 екз, сгазен на шосето до с. Звездел, 09.08.1965; 500 m северно от с. Кирково, 23.05.1966; 1 екз., северен бряг на язовир Ивайловград, 01.09.1979, В. Бешков, С. Бешков; 1 екз, сгазен на шосето, с. Комунига, 29.08.1979, В. Бешков, С. Бешков; 1 екз, с. Покрован, 13.07.1986; 1 екз, с. Мангрица, 15.06.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; 1 млад екз., същото находище, 04.04.1990; 1 екз, с. Меген бук, 15.06.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; 1 екз., с. Сива река, 15.07.1986; 1 екз., сгазен на шосето, 1 km източно от с. Егрек, 27.08.1987; 1 млад екз., с. Мангрица, 04.04.1990; 2 екз., жп. сп. Средна Арга, 19.10.1990; 1 екз., същото находище, 09.06.1995, Б. Бъров набл.; 1 екз., с. Калоянци, 10.06.1995, Б. Бъров набл.; 1 съблекло, с. Чуково, 16.08.1995; 1 сгазен на пътя екз., гр. Джебел, 17.08.1995; 2 сгазени на пътя екз., между спирка Джебел и Кърджали, 18.08.1995; 1 убит на пътя екз., с. Рабово, 26.08.1995; 1 екз., между с. Студен кладенец и с. Бойник, 27.08.1995; 1 екз., с. Звездел, 28.08.1995; 1 съблекло, с. Рубино, 11.10.1995; 1 млад екз., с. Чавка, 12.10.1995; 1 млад екз., по пътя за хижа Момина скала, 1 km от Маджарово, 13.05.1996; 1 сгазен на пътя екз., с. Ковил, 26.04.1996; 1 сгазен на пътя екз., разклон за с. Медевци (между Бенковски и Фотиново), 27.04.1996; 1 екз., х. Арга, април, 1992, С. Бешков набл.; 1 екз., с. Долно Луково, април, 1992, С. Бешков набл.; 1 екз., Чеверме поляна при Маджарово, 21.06.1996, Б. Бъров набл.; 1 екз., сгазен на пътя между с. Горна кула и с. Долна кула, 10.06.1999; 2 екз., сгазени на пътя до учебната застава между Ивайловград и с. Свирачи, 11.06.1999; 1 екз., с. Черноочене, 22.04.1995; 1 млад екз., с. Гугутка, 14.04.1998; 1 екз. сгазен на пътя между с. Мезек и крепостта над селото, 12.04.1998; 1 екз., сгазен на пътя между Кърджали и с. Енчец, 03.08.1999; 1 екз., до р. Арга при бетонния мост под с. Любино, 04.08.1999.

Бележки: Най-често срещаната змия в Източните Родопи. Обитава различни местообитания, като често навлиза и в селищата.

Coluber najadum dahlia Schinz, 1833

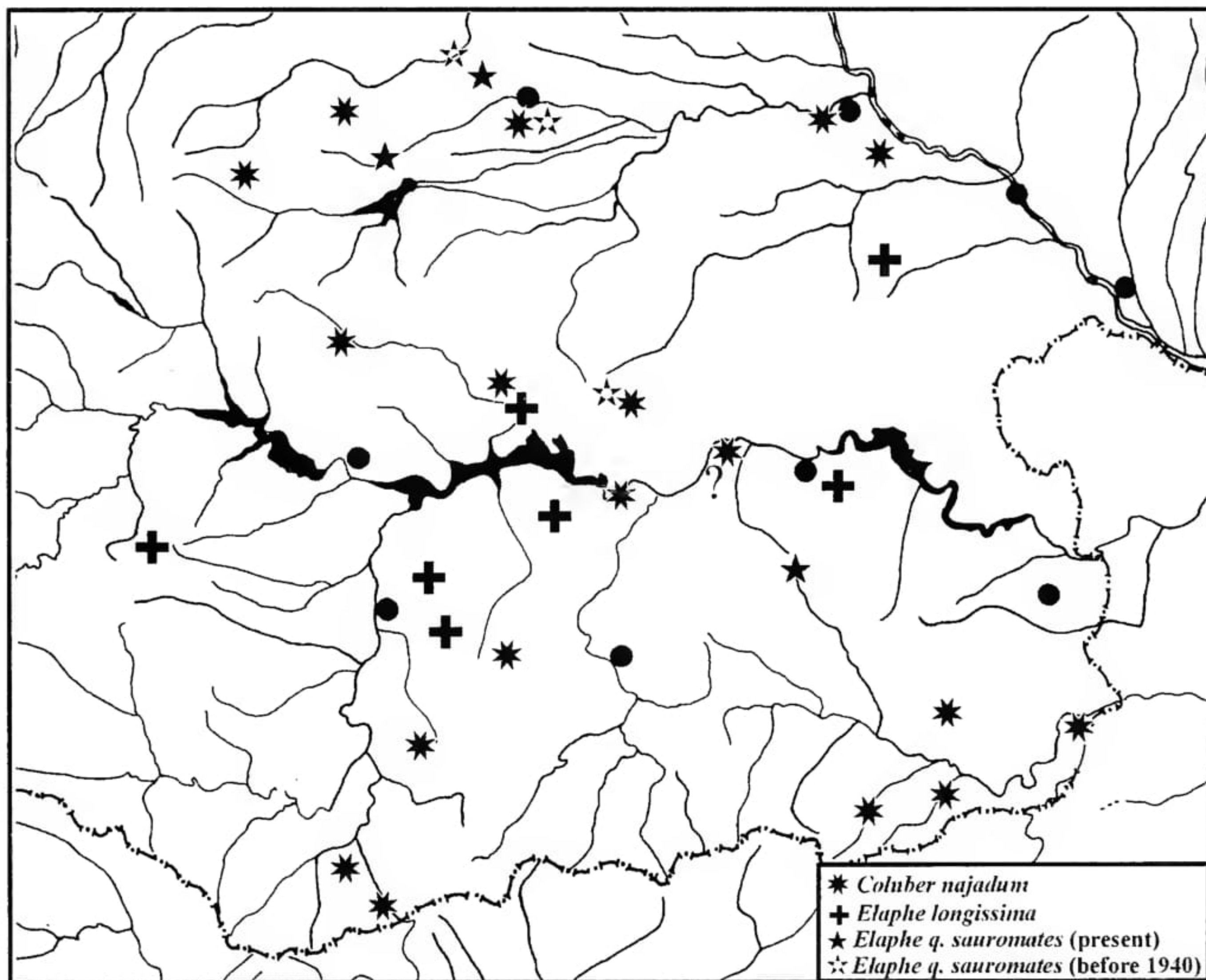
Находища: около Хасково; Хасковски минерални бани; с. Мъгрец; с. Воденци/ Черньовци?; с. Карамусал = ? с. Странджево; около Харманли; с. Надежден (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); 1 екз., същото находище, 25.04.1996; между махала Караджилер и с. Сърница (ДУХАЛОВ, 1995); 1 екз., с. Кирково, 09.05.1966, Т. Цветков събр.; 1 екз., 4 km източно от с. Йончево по посока Доган-кая, 26.06.1993; 1 екз., с. Студен кладенец, Б. Борисов набл.; 1 сгазен на пътя екз., между с. Карамфил и с.

Звездел, 28.08.1995; 1 млад екз., сгазен на пътя при с. Самокутка, 12.10.1995; 1 екз., до портала между с. Огринци и с. Сив кладенец, 24.04.1996; 1 екз., в изоставена къща на с. Малино (Твърдец), 16.05.1996, Б. Бъргов набл.; 1 млад екз., Юрушка река, с. Бежанци, 15.04.1998. (фиг. 6).

Бележки: Тънкият стрелец е вид с ограничено разпространение в нашата страна. Северната граница на ареала му минава през България по линията Дупница - дефилето на Ели-гере - Асенова крепост - Хасково - Харманли - село Лесово (Дервентски възвишения). Съобщенията от края на миналия век за намирането му по Черноморското крайбрежие (ШКОРПИЛ, 1897), вероятно се отнасят до близкия вид черноврата стрелушка (*Coluber rubriceps thracicus* Rehak, 1986). Въпреки немногото на брой находища, които успяхме да установим по време на полевите ни изследвания, вероятно видът е със значително по-широко разпространение в Източните Родопи.

Elaphe quatuorlineata sauromates (Pallas, 1811)

Находища: около Хасково; с. Мърдрец; с. Стамболийски; с. Надежден; около Свиленград (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); 20 km западно от Хасково

Фиг. 6. Разпространение на *Coluber najadum*, *Elaphe longissima* и *Elaphe q. sauromates* в изследвания район

(MÜLLER, 1940); 1 екз., 1 km преди разклона за с. Попско, на шосето Крумовград - Ивайловград, 12.08.1965; между с. Вългарово и с. Колец, при отбивката за разсадника на Хасково, Б. Борисов набл.; с. Клокотница, местност Асенова крепост, Б. Борисов набл. (фиг. 6).

Бележки: Твърде вероятно е в Източните Родопи пъстрият смок да се е запазил само в някои слабо населени места и в пограничните части и то в ниска численост. Има сведения, че видът се среща и в района на Магжарово. В цялата страна се наблюдава тенденция за намаляване ареала и числеността поради промяната на основните му местообитания. Данните, с които разполагаме, са предимно в периферията на изследваната територия или са доста стари (находището при с. Попско).

Elaphe longissima (Laurenti, 1768)

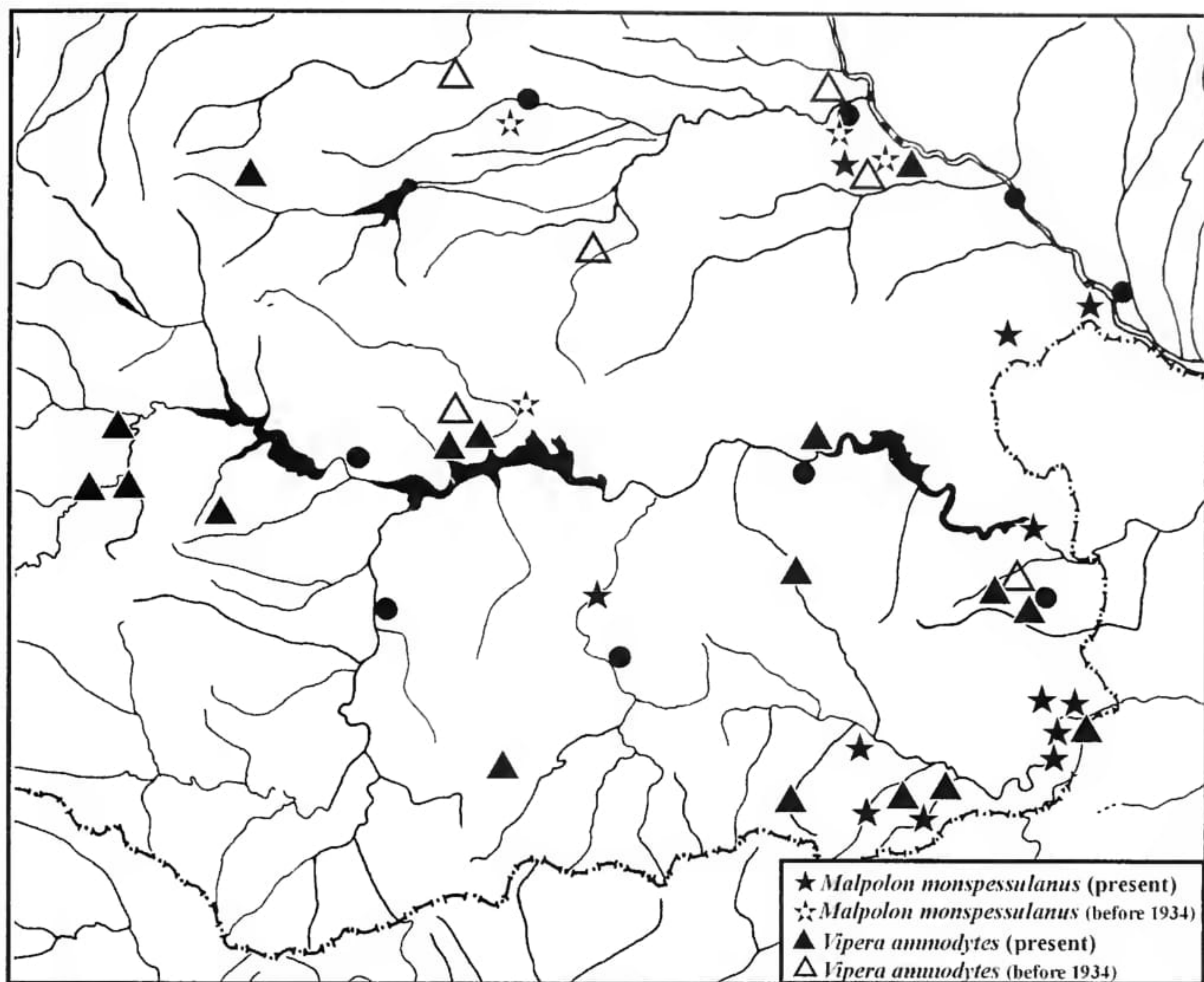
Находища: с. Перперек; с. Черна могила; с. Черешак (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); 1 сгазен на пътя екз. на разклона за с. Равен, 23.07.1986, С. Бешков събр.; 1 екз., с. Бойник, 11.06.1995, Б. Бъров събр.; 1 млаг екз., разклона за с. Гърбище, 5 km преди Ардино, 18.05.1996, Б. Петров, К. Русков, Д. Василев набл.; 1 сгазен на пътя екз., 5 km източно от Момчилград, 26.04.1996; 1 екз. с. Габерово, 16.06.1996. (фиг. 6).

Бележки: Рядък вид в Източните Родопи. Основната причина вероятно е липсата на достатъчно подходящи за размножаване местообитания - стари и влажни широколистни гори. В някои от случаите (над Момчилград) видът бе установен в силно засушливи местообитания, покрити с ксерофитна храстова растителност, което се различава от общоприетите схващания за биотопните предпочитания на вида.

Malpolon monspessulanus insignitus (Geoffroy, 1827)

Находища: с. Перперек; около Хасково; с. Криво поле; около Харманли; с. Надежден (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); Каменишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); 1 млаг и 1 възрастен екз., с. Надежден, 18.06.1958; 1 екз., 1 km от Свиленград по пътя за с. Мезек, 11.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев; 1 екз., 500 m западно от с. Мезек, 11.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев; 1 убит екз., 1 km северно от с. Мангрица, 18.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев; 1 млаг екз., с. Мангрица, 15.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев набл.; 1 сгазен на пътя екз., стената на язовир Ивайловград, 12.07.1984, В. Бешков, Д. Добрев събр.; 1 екз., с ювенилна окраска, изпуснат от керкenez (*Falco tinnunculus*), с. Долна кула, 16.08.1995, Б. Бъров набл.; 1 съблекло, Орешинско гере, между с. Огринци и с. Орешино, 18.05.1996, Б. Петров, Д. Василев събр.; 1 екз., до портала на заставата на с. Огринци, 24.04.1996; 1 екз., крепостта при с. Бели дол, 15.04.1998; 1 екз., с. Бежанци, 15.04.1998. (фиг. 7).

Бележки: Твърде вероятно е популациите на вдлъбнаточелия смок от хълмистите места между Родопите и р. Марица и тези от поречието на Бяла река да са частично изолирани. Вероятно между тях има островни популации, като тази от долината на р. Крумовица. В Източните Родопи видът се среща предимно в райони с ниска

Фиг. 7. Разпространение на *Malpolon monspessulanus* и *Vipera ammodytes* в изследвания район

надморска височина, което потвърждава наблюденията на БЕШКОВ (1974) за вертикалното му разпространение в Малешевска планина.

Vipera ammodytes meridionalis Boulenger, 1903

Находища: Харманли; с. Надежден; с. Покрован; Хасково; с. Жълти бряг; с. Чифлик (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934); 20 km западно от Хасково, subsp. *montandoni* (MÜLLER, 1940); Каменитишко гере между с. Меген бук и с. Жълти чал (БЕШКОВ, отчет по проект Corine Biotopes); с. Любино; с. Сърница, махала Караджилер (ДУХАЛОВ, 1995); 1 екз., с. Надежден, 18.06.1958; с. Мангрица, 13.08.1965; при разклона за с. Понско на шосето Крумовград - Ивайловград, 12.08.1965; около Ивайловград, 23.05.1966; 3 km преди с. Токачка на пътя от Маказа към Крумовград, 13.07.1986; 1 km след кантон Орфей, от жп. сп. Средна Арда към Перперек, 08.06.1989; 1 екз., с. Кобиляне, 13.07.1986; 1 екз., над жп. сп. Средна Арда, 16.11.1991, Б. Петров, Т. Иванова набл.; 1 млад екз, Чеверме поляна при Магжарово, 04.04.1992, Б. Петров, С. Бешков набл.; 1 сгазен на пътя екз., с. Стражец, 22.04.1992; 1 сгазен на пътя екз., 2 km от Ивайловград по посока Крумовград, 18.05.1996, Б. Петров, К. Русков, Д. Василев набл.; 1 екз.,

между с. Меден бук и с. Жълти чал, май, 1996; 1 екз., по р. Арда на 4км западно от кемера под с. Дяговци; 2 екз., устието на р. Ардино чаје, 1 km източно от кемера при с. Дяговци, 02.08.1999. (фиг. 7).

Бележки: Данни за срещането на подвига *V. a. montandoni* Boulenger, 1904 в Източните Родопи са публикувани от MÜLLER (1940). Нови изследвания за валидността на трите подвига срещащи се у нас показват, че подвидът *Vipera ammodytes montandoni* следва да се синонимизира с *Vipera ammodytes meridionalis* Boulenger, 1903 (CHRISTOV & BESHKOV, 2000). Почти цялата информация за разпространението на пепелянката в Източните Родопи идва от случайното намиране на сгазени екземпляри по пътищата. Подходящи местообитания в изследвания район не липсват и смятаме, че бъдещи изследвания ще покажат едно значително по-широко разпространение на вида в изследваната територия. Вследствие на засилена събираческа дейност за частни ферми за добиване на змийска отрова в някои райони около Хасково, редовно посещавани от събирачи на змии числеността на вида е силно намаляла, а на някои места вероятно е и напълно изчезнала.

***Vipera aspis balcanica* Buresch et Zonkov, 1934**

Находища: около Харманли (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934).

Бележки: Видът е съобщен за първи път за фауната на България по един женски екземпляр, събран в околностите на Харманли (БУРЕШ & ЦОНКОВ, 1934). Втори екземпляр същите автори намират в сбирката на Катедрата по Зоология към Софийския университет. В случая, находището не е било отбелязано, но по-късно при направената проверка на стомашното съдържание се установява подземна полевка (*Microtus subterraneus*) и авторите предполагат, че екземплярът е събран някъде в планински местообитания (БУРЕШ & БЕШКОВ, 1965). Това предположение е частично вярно, защото съвременните данни за разпространението на тази полевка показват, че у нас тя се среща в по-широк височинен диапазон (ПОПОВ, 1993) и намирането и в райони с ниска надморска височина не представлява изненада. Същите автори предлагат две хипотези за находките на каменарката у нас: изолирани точкови находища, остатъци от предишно по-широко разпространение или атавистична (безрогчеста и аспидоподобна) форма на пепелянката. След 1933 година видът не е намиран повторно в страната, поради което се счита за изчезнал.

Заключение

Настоящото изследване разглежда 11 вида земноводни (3 вида опашати, 8 вида безопашати), установени в Източните Родопи. Това прави приблизително 69 % от българската амфибийна фауна. Не бяха установени видове, чието разпространение у нас е свързано с високите планини и такива срещащи се единствено в Дунавската равнина. Високо видово разнообразие от земноводни беше наблюдавано покрай

потоци и реки, както и в близост до стоящи води. Може да се предположи, че установеният от нас видо̀в състав едва ли ще претърпи промени в резултат на бъдещи теренни проучвания в тази част на страната.

В изследвания район са установени 26 вида влечуги (4 вида костенурки, 10 вида гущери, 12 вида змии). Това прави приблизително 76% от българската рептилийна фауна (без да се включват двата вида морски костенурки). Както при земноводните, така и тук, не бяха установени видове, чието разпространение е свързано със субалпийската и алпийска зона на планините. Липсват и някои представители на фауна̀та на Черноморското крайбрежие и южните части на Струмската долина. Най-високо видо̀во разнообразие от влечуги беше установено в ксеротермните широколистни гори и листопадни храсталаци с преобладаване на келяв габър (*Carpinus orientalis* Mill.) и грака (*Paliurus spina-christii* Mill.).

Каменарката (*Vipera aspis*) изглежда е изчезнал вид от територията на страната, тъй като липсват данни за намирането му след 1933 г.

Пет вида земноводни и влечуги: *Bombina bombina*, *Lacerta praticola*, *Elaphe situla*, *Telescopus fallax* и *Vipera xanthina* са установени от HELMER & SCHOLTE (1985) в гръцката част на Източните Родопи (провинция Еврос), но не бяха намерени при теренните ни проучвания на българска територия. От тях единствено *Vipera xanthina* не се среща в България, докато останалите четири вида присъстват и в българската фауна. Вероятно липсата на трите вида змии в Източните Родопи се дължи предимно на климатичните различия на двата района. Средната годишна температура на въздуха за провинция Еврос е 15.2°C, докато за ниско разположените райони на Хасково и Ивайловград е съответно 12.5°C и 12.8°C. За по-високите хълмисти масиви в изследвания район средногодишната температура е дори по-ниска - 10°C (СТАНЕВ, 1973). В допълнение на това и трите вида змии, установени от HELMER & SCHOLTE (1985) са намерени в единични находища, което показва, че вероятно са с ниска численост и в гръцката част на планината. Що се отнася до горския гущер (*Lacerta praticola*), бъдещи по-интензивни изследвания в подходящите за вида местообитания, особено в пограничните райони, биха могли да доведат до установяването му в изследвания район. Голям интерес представлява единичното находище на червенокоремната бумка в Северна Гърция, но смятаме че намирането и в българската част на Източните Родопи е малко вероятно.

Като най-богати и интересни в херпетологично отношение територии в същинската част на Източните Родопи могат да се определят:

1. Поречието на Бяла река източно от с. Гугутка (7 вида земноводни, 19 влечуги)

2. Поречието на р. Арда между язовирите "Студен кладенец" и "Ивайловград" (7 вида земноводни, 15 влечуги)

Високата концентрация на видове в тези райони се дължи на благо-

приятните климатични условия, целогодишното наличие на вода, хабитатната разнородност и вероятно не на последно място на факта, че са по-системно изследвани. Обширни площи от Източните Родопи са покрити с нетипичните за района иглолистни гори, запустели обработваеми площи или са голи скалисти хълмове, поради което е слабо вероятно в подобни местообитания да се открие по-високо херпетологично разнообразие от установеното досега. В заключение бихме обобщили, че слабо проучени остават северните склонове на Гюмюрджински снежник (особено около връх Вейката), високите части на рига Мъзленик, както и някои по-дълбоки долини около язовирите по р. Арда.

Благодарности

Част от данните са събирани по проект, финансиран от Българо-Швейцарската програма за опазване на биологичното разнообразие (БШПОБР). Изказваме благодарност на Борис Бъров, Димитър Василев, Борислав Борисов, Христо Христов, Стоян Бешков, Теодора Минкова, Деян Духалов, Стойчо Стойчев и Камен Русков за предоставянето на лични данни за херпетофауната на района, както и за помощта, която ни оказаха по време на полевите изследвания. Благодарим и на Фани Бозарова, която изработи основната карта, върху която нанесохме разпространението на видовете.

Литература

- БЕШКОВ В. 1972. Междувидови контакти и съжителства при жабите в България. - Изв. Зоол. инст. муз., 34: 85-92.
- БЕШКОВ В. 1974. Вертикално разпространение на змиите в един специфичен с видовото си разнообразие район на югозападна България. - Изв. Зоол. инст. муз., 40: 167-173.
- БЕШКОВ В. 1985. Земноводни (Amphibia) и Влечуги (Reptilia). В: Бомев Б., Ц. Пешев (ред.). Червена книга на Н. Р. България, том 2: 32-41.
- БЕШКОВ В. 1986. Ивичестият и безивичест тип окраска на жълтоухите водни змии (*Natrix natrix* L.) (Colubridae, Serpentes) в България. - Acta zool. bulg., 31: 32-36.
- БЕШКОВ В. 1987. Численост на каспийската блатна костенурка (*Mauremys caspica rivulata* (Valenciennes)) в България. - Екология, 20: 58-64.
- БЕШКОВ В. 1993. Амфибия и Рептилия. В: Сакалян М. (ред.). Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади. Том 1, С., Амер. агенция за междунар. развитие, 567-584.
- БЛАГОЕВ П. 1987. Изследвания върху разпространението на подвидовете *Lacerta viridis viridis* (Laur.) и *Lacerta viridis meridionalis* Суген на зеления гуцер *Lacerta viridis* в България. Дипломна работа, СУ "Св. Климент Охридски", Биологически факултет. 26 с.
- БУРЕШ И., Й. ЦОНКОВ. 1933. Изучвания върху разпространението на земноводните и влечугите в България и по Балканския полуостров. Част I. Костенурки (Testudinata) и гущери (Sauria). - Изв. Цар. природн. инст. София, 6: 150-207.
- БУРЕШ И., Й. ЦОНКОВ. 1934. Изучвания върху разпространението на земноводните и влечугите в България и по Балканския полуостров. Част II. Змии (Serpentes). - Изв. Цар. природн. инст. София, 7: 106-188.

- БУРЕШ И., Й. ЦОНКОВ. 1941. Изучвания върху разпространението на земноводните и влечугите в България и по Балканския полуостров. Част III. Опашати земноводни (Amphibia, Caudata). - Изв. Цар. природн. инст. София, 14: 171-237.
- БУРЕШ И., Й. ЦОНКОВ. 1942. Изучвания върху разпространението на земноводните и влечугите в България и по Балканския полуостров. Част IV. Безопашати земноводни (Amphibia, Salientia). - Изв. Цар. природн. инст. София, 15: 68-145.
- БУРЕШ И., В. БЕШКОВ. 1965. Среца ли се отровната змия *Vipera aspis* L. в България. - Изв. Зоол. инст. муз., 18: 5-30.
- ВАСИЛЕВА С., С. ТОДОРОВА. 1994. Богатството на един южен край. Кърджали, Родопи. 86 с.
- ДОБРЕВ Д. 1986. Изследвания върху разпространението и таксономията на балканския гекон (*Tenuidactylus kotschy* Steindachner, 1840) в България. Дипломна работа, СУ "Св. Климент Охридски", Биологически факултет. 37 с.
- ДУХАЛОВ Д. 1995. Земноводни и влечуги в района на река Давидковска до язовир Кърджали. Отчет по проект възложен от Комитет по горите. 2 с.
- КОВАЧЕВ В. 1917. Влечуги (Reptilia) и земноводни (Amphibia) в забетите през 1912 год. земи и гругаде. - Спис. БАН, 15: 175-178.
- МИЧЕВ Н., П. КОЛЕДАРОВ. 1989. Речник на селищата и селищните имена в България. С., Наука и изкуство. 301 с.
- ПАУНОВ Л. 1974. Необикновено находище на змия-червейница. Природа и знание, 25 (9): 34.
- ПЕТРОВ Б., П. СТОЕВ. 1997а. Земноводни (Amphibia) в Източни Родопи: видов състав, разпространение, относителна численост, мерки за опазване, територии с високо видово разнообразие. В: Опазване на биологичното разнообразие в Източни Родопи, София, Българо-Швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие, том 2, 228-239.
- ПЕТРОВ Б., П. СТОЕВ. 1997б. Влечуги (Reptilia) в Източни Родопи: видов състав, разпространение, относителна численост, мерки за опазване, територии с високо видово разнообразие. В: Опазване на биологичното разнообразие в Източни Родопи, София, Българо-Швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие, том 2, 240-263.
- ПОПОВ В. 1993. Дребни бозайници (Insectivora, Lagomorpha, Rodentia). - В: Сакалян М. (ред.). Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади. Том 1, С., Амер. агенция за международ. развитие, 615-630.
- СТАНЕВ С. 1973. Средна годишна действителна температура на въздуха. - В: Гълъбов, Ж. (ред.). Атлас на НРБ. София, ГУГК, 51.
- СТАНЧЕВ М. 1996. Изследвания върху разпространението, местообитанията и биологията на змията червейница *Typhlops vermicularis* Merr., 1820, в долината на р. Струма. Дипломна работа, СУ "Св. Климент Охридски", Биологически факултет. 45 с.
- СЪБЕВ Л., С. СТАНЕВ. 1959. Климатични райони на България и техния климат. - Тр. ИХМ, 5.
- ШКОРПИЛ Х. 1897. Върху пловдивската флора, с геологически и фаунистически бележки. Отчет на Пловдивската мъжка гимназия за уч. 1896/1897 год., Пловдив.
- BESHKOV V. 1997. Record-sized tortoises, *Testudo graeca iberica* and *Testudo hermanni boettgeri*, from Bulgaria. Chelonian Conservation and Biology, 2 (4): 593-596.
- CHRISTOV K., V. BESHKOV. 2000. On the subspecies morphological characteristics of the Sandviper (*Vipera ammodytes*) from different localities in Bulgaria. - Acta zool. bulg., 51 (2-3): 89-95.
- GASC J.-P., A. CABELA, J. CRNOBRNJA-ISAILOVIC., D. DOLMEN, K. GROSSENBACHER, P. HAFFNER, J. LESCURE, H. MARTENS, J.P. MARTINEZ RICA, H. MAURIN, M.E. OLIVEIRA, T.S. SOFIANIDOU, M. VEITH, A. ZUIDERWIJK (Eds.). 1997. Atlas of Amphibians and Reptiles in Europe. Paris, Societas Europaea Herpetologica, Museum National d' Histoire Naturelle, 496 p.

- HELMER, W., P. SCHOLTE. 1985. Herpetological research in Evros, Greece - proposal for a biogenetic reserve. *Societas Europaea Herpetologica*, Conservation Committee, 142 p.
- MÜLLER L. 1940. Über die von Herren Dr. v. Jordans und Dr. Wolf im Jahre 1938 in Bulgarien gesammelten Amphibien und Reptilien. - *Mitt. Königl. Naturwiss. Inst. Sofia*, 13: 1-17.
- OBST F. J. 1973. Die Mittelmeer-Erdkrote, *Bufo bufo spinosus* Daudin, neu für Bulgarien (Amphibia, Anura). - *Zool. Abh. Mus. Tierk. Dresden*, 32 (9): 149-153.
- STRIJBOSCH H., J. van der WINDEN. 1999. Ecological restrictions in *Ophisops elegans* (Sauria: Lacertidae) of mainland Greece. *Contributions to the zoogeography and ecology of the Eastern Mediterranean region*, vol. 1: 237-242.

Постъпила на 5.12.2000

Адреси на авторите:

Боян П. Петров, Павел Стоев

Национален природонаучен музей - БАН

бул. Цар Освободител 1

1000 София

Владимир Бешков

Институт по зоология - БАН

бул. Цар Освободител 1

1000 София

A review on the species composition and distribution of the amphibians (Amphibia) and reptiles (Reptilia) in the Eastern Rhodopes Mountain, Bulgaria

Boyan P. PETROV, Pavel STOEV, Vladimir BESHKOV

(S u m m a r y)

The paper is an outline survey on the species composition and distribution of the herpetofauna in the Eastern Rhodopes Mt. We have summarized all literature data and added many new records, most of which were gathered during the last 20 years, but noteworthy between 1992 and 1999.

The Eastern Rhodopes Mt. is a part of the Rilo-Rhodopean massive and stretches in Bulgaria and Greece. Its territory in Bulgaria is ca. 4,172 sq. km, mean altitude is about 350 m; the highest point reaches 1,463 m. The mean annual air temperature varies between 8C° and 12.8°C.

Generally, 11 out of the 16 recorded from Bulgaria amphibians and 26 out of 32 reptiles are established in the region. *Vipera aspis balcanica* Buresch et Zonkov, 1934 is considered as extinct due to lack of field records after 1933. Five species (*Bombina variegata*, *Rana ridibunda*, *Bufo viridis*, *Hyla arborea* and *Lacerta viridis*) are very common throughout the investigated territory, so, their exact localities are not given. A new record of the stream frog (*Rana graeca*) from the border areas became the easternmost locality of the species in Bulgaria. Both *Testudo graeca* and *Testudo hermanni* are still widely distributed and relatively abundant, though a clear tendency for population decline was recognized in some districts. Contrary to the situation in Greece, *Cyrtodactylus kotchyi* is established in human settlements only. *Ophisops elegans* was found to occur further to the east in the valley of the Byala reka River, where it is amongst the most common lizard species. Meanwhile, it seems that it has been exterminated in the vicinity of the village Mezek, all attempts to be discovered there failed. *Eryx jaculus* and *Typhlops vermicularis* were found at few places only, though a further more profound research will probably reveal in expanding their current range. *Coluber caspius*, *Natrix natrix* and *Natrix tessellata* are the most numerous and widely distributed snakes in the Eastern Rhodopes Mt. Less frequent are: *Coronella austriaca*, *Elaphe quatuorlineata sauromates* and *Elaphe longissima*. *Lacerta praticola* was not caught during the field researches, although its occurrence is highly probable.

The highest species diversity was established in the following regions: a) the valley of the Byala reka River (7 amphibians, 19 reptiles) and b) along the Arda River between the dams of Studen Kladenets and Ivailovgrad (7 amphibians, 15 reptiles). Mild climate, habitat heterogeneity, permanent water supply are supposed to contribute towards this high herpeto-diversity. The frontier areas, especially the slopes of the Veikata Peak (1463 m), as well as some deep gullies along the Arda River remain among the less studied regions in the Eastern Rhodopes Mt.